

ŠTÁTNA ŠKOLSKÁ INŠPEKCIA

úsek inšpekčnej činnosti

Staré grunty 52, 841 04 Bratislava 4

Správa o stave bezpečnosti školského prostredia a prevencie negatívnych javov v správaní žiakov v základnej škole v školskom roku 2012/2013 v SR

Úloha bola sledovaná v **86** základných školách (ZŠ), z nich bolo **6** cirkevných, **3** súkromné, **6** škôl bolo s vyučovacím jazykom maďarským, **4** s vyučovacím jazykom slovenským a maďarským. Vyhodnotenie sa uskutočnilo na základe zistení z dotazníkov zadávaných riaditeľovi školy, žiakom školy (*2 877 respondentov 5. až 8. ročníka plnoorganizovaných škôl, z nich bolo 1 439 chlapcov, 1 438 dievčat*) a členom žiackej školskej rady (*ustanovená v 27 školách - 213 respondentov*), z rozhovorov a z dokumentácie školy.

Primárnym poslaním kontrolovaných subjektov bolo nielen efektívne vzdelávanie zamerané na rozvoj kognitívnych schopností žiakov, ale i garantovanie bezpečného školského prostredia a utváranie podmienok pre uplatňovanie prevencie spoločensky nežiaducich javov. Základný rámec na predchádzanie a riešenie uvedenej problematiky školy pretransformovali do svojich pedagogických dokumentov - školských poriadkov, interných dokumentov k prevencii a riešeniu šikanovania, plánov práce (školy, výchovného poradcu, koordinátora prevencie, metodických orgánov), pracovných poriadkov a systémových aktivít.

Pri zostavovaní **školských poriadkov** vychádzali z deklarácie ľudských práv a všeobecne záväzných právnych predpisov. Pri stanovených pravidlách slušného správania mali väčšinou zadefinované aj sankcie za ich porušenie a tiež jasne vymedzené povinnosti oznamovať náznaky šikanovania. Niektoré obsahovali nedostatky v spracovaní jednotlivých častí. Vo viacerých subjektoch rozpracovali interné smernice, ktoré zahŕňali okrem zrozumiteľných informácií o šikanovaní, o formách prejavov v správaní žiakov tiež aj postup riešenia problému pri jeho výskyte v školskom prostredí. Boli však aj také (11,6 %), ktoré v príslušnej pedagogickej dokumentácii nevenovali dostatočnú pozornosť vypracovaniu systému aktívnej ochrany žiakov pred nežiaducimi vplyvmi.

S obsahom školského poriadku boli žiaci oboznámení preukázateľným spôsobom na začiatku školského roka. Podľa odpovedí v zadaných dotazníkoch si 35,7 % žiakov myslí, že školský poriadok prispieva k riešeniu negatívnych prejavov v ich správaní, 37,4 % nevedelo posúdiť jeho účinnosť v tomto kontexte a 26,9 % vyjadrilo záporne stanovisko. Pozitívnejší názor mali členovia žiackej školskej rady (ŽŠR). Z nich až 83,1 % kladne hodnotilo jeho prínos pri eliminovaní agresívneho správania, pričom 79,3 % s určenými pravidlami súhlasilo, 15 % respondentov ich uznalo iba čiastočne alebo vôbec, vyše 5 % uviedlo, že ich nepozná. Pri tvorbe školského poriadku riaditelia spolupracovali so ŽŠR alebo priamo so žiakmi (ak nebola ustanovená). Úplnú zapracovanosť ich námetov a návrhov do školského poriadku potvrdilo 38 % členov ŽŠR, 41,8 % konštatovalo čiastočnú akceptáciu, vyše 20 % poskytlo záporne vyjadrenie. Riaditelia svoje rozhodnutia zdôvodnili neadekvátnosťou požiadaviek, ich nesúlalom s právnymi a internými predpismi, resp. ľudskými právami. Pozornosť si zaslúži nadštandardná spolupráca ŽŠR s vedením základnej školy v Banskej Bystrici, kde s jej členmi diskutovali o návrhoch a pripomienkach hlavne k aktualizácii vnútorného poriadku školy, k organizácii školských akcií, k budovaniu a skrášľovaniu interiéru a exteriéru školy, čím boli vedení k samostatnému konaniu, formovaniu vlastných názorov, argumentovaniu a obhajovaniu sa v komunikácii s rovesníkmi i dospelými. V niektorých školách, kde nemali ŽŠR ustanovenú, prerokovali podľa vyjadrenia riaditeľov škôl a koordinátorov prevencie uvedenú problematiku so žiakmi v rámci triednických hodín.

Podmienky bezpečnej práce a správania sa žiakov upravovali **prevádzkové poriadky** umiestnené v telocvičniach, odborných učebniach, školských dielnach a v školských kluboch detí (ŠKD).

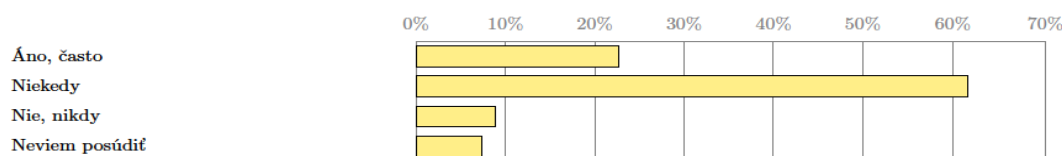
Značný priestor na začlenenie preventívnych výchovných zložiek poskytli **školské vzdelávacie programy**. Školy ich zakomponovali do obsahu učebných osnov povinných predmetov (najmä občianska náuka, etická a náboženská výchova, dejepis, biológia) i do obsahu predmetov, ktoré si zvolili sami (environmentálna výchova, regionálna výchova, tvorivé písanie). Uplatňovali ich aj prostredníctvom prierezových tém (osobnostný a sociálny rozvoj; multikultúrna výchova – využitie modelových situácií, workshopov, interaktívnych hier; tvorba projektu a prezentačné zručnosti; ochrana života a zdravia).

Širšie možnosti na výchovu k vzájomnej úcte a tolerancii, k posilneniu atmosféry priateľstva a spolupráce poskytovali **triednické hodiny**.

Jednou z preventívnych alternatív bolo zapojenie žiakov do činnosti v **záujmových útvaroch**, ktoré im umožňovali zmysluplne tráviť voľný čas a uspokojovať ich potreby.

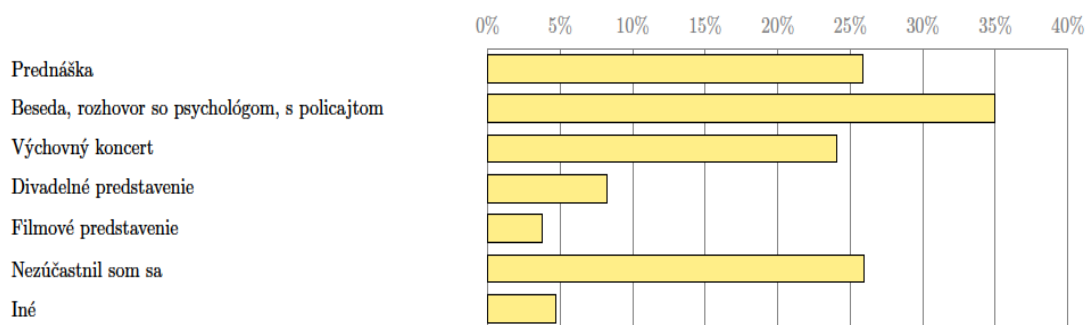
Takmer 62 % žiakov odpoveďami v zadaných dotazníkoch uviedlo, že téma nevhodného správania tvorila niekedy súčasť diskusie s učiteľmi, 22,6 % respondentov sa s ňou počas rozhovorov na vyučovaní stretávalo často, vyše 8 % zaujalo negatívny postoj, ostatní nevedeli okolnosti posúdiť.

Graf č.1 Rozprávali ste sa s učiteľmi na tému agresívneho správania/šikanovania?

Školy uskutočňovali množstvo rôznorodých **podujatí preventívneho charakteru**. Predovšetkým organizovali besedy, rozhovory a prednášky s odborníkmi (lekár, psychológ, príslušníci polície, kurátor), využívali pozitívne pôsobenie výchovných koncertov, v menšej miere divadelných a filmových predstavení. Spomedzi ostatných činností žiaci ocenili duchovné obnovy. Neúčast' až 26 % respondentov na akomkoľvek podujatí signalizuje, že niektoré subjekty nevyužili žiadnu zážitkovú formu k získavaniu informácií o šikanovaní.

Graf č.2 Podujatia preventívneho charakteru, ktorých sa zúčastnili žiaci

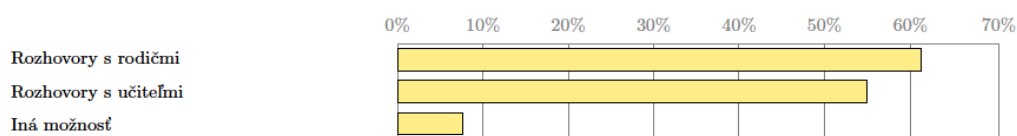
Obsahovú náplň týchto aktivít kladne hodnotilo takmer 63 % opýtaných, necelých 5 % ich nepovažovalo za zaujímavé, ďalší konštatovali, že z hľadiska nových poznatkov neboli v danej oblasti pre nich prínosom.

Vo sfére preventívnej činnosti treba vyzdvihnúť prácu **koordinátorov prevencie**, ktorí boli ustanovení v 96,5 % kontrolovaných škôl. Značný podiel mali pri monitorovaní situácie, ktorú podľa vyjadrenia riaditeľov realizovalo 97,7 % škôl. Svojou prácou prispeli k jej realizácii v jednotlivých triedach prednostne formou anonymných dotazníkov, prostredníctvom schránky dôvery, všímali si zmeny v správaní žiakov, plnili úlohu školského poradenstva v otázkach prevencie kriminality, šikanovania drogových a iných závislostí

spravidla v súlade s plánom rozpracovaných aktivít. Niektoré školy výstupy z monitoringu neanalyzovali, čo poukazuje na formálnosť jeho vykonávania. V jednej banskobystrickej ZŠ iniciovali, za účelom zvyšovania bezpečnosti, vytvorenie žiackych hliadok pozorujúcich správanie spolužiakov počas prestávok. V budove školy bolo zriadené aj elokované pracovisko mestskej polície. V súčinnosti s výchovným poradcom a triednymi učiteľmi riešili koordinátori vzniknuté problémy. Vo svojom pôsobení pozitívne hodnotili spoluprácu s odborníkmi poradenských zariadení, občianskych združení (Nízkoprahové centrum a Diagnostické centrum v Ružomberku, Občianske združenie Náruč Regionálny úrad verejného zdravotníctva, s misionármi (omše, duchovné obnovy). V menšej časti sledovaných subjektov využívali dokument odporúčaný Štátnym pedagogickým ústavom - Východiská k tvorbe stratégie školy v prevencii rizikového správania detí a žiakov.

Podľa žiakov je pri **predchádzaní agresívnemu správaniu** prvoradá predovšetkým dôvera k rodičom, ale aj otvorenosť vo vzťahu k učiteľom. Z iných možností zdôraznili kontrolu tried dozor konajúcimi učiteľmi cez prestávky, posilnenie odvahy svedkov oznámiť zodpovednej osobe negatívne správanie svojich spolužiakov, nainštalovanie kamerového systému. Uprednostnili by viac kontaktných rozhovorov so psychológmi, spoločné kolektívne sedenia so vzájomnou komunikáciou a výmenou názorov, vyššiu frekvenciu výchovných podujatí, za veľmi dôležitú považujú správnu výchovu v rodinách.

Graf č.3 Možnosti ako predchádzať šikanovaniu podľa žiakov

Značnou mierou napomáha preventívnej činnosti škôl aj zvyšovanie **informovanosti** a zabezpečenie **vzdelávania pedagogických zamestnancov**, ktoré podľa vyjadrenia riaditeľov organizovalo 53,5 % škôl. Koordinátori prevencie a výchovní poradcovia sa zúčastňovali na stretnutiach organizovaných centrom pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie (CPPPaP), časť absolvovala externé vzdelávanie zamerané na školské preventívne programy a prevenciu sociálno-patologických javov zväčša prostredníctvom metodicko-pedagogického centra (MPC). Získané poznatky vrátane metodického materiálu odovzdávali kolegom v rámci interného vzdelávania na pracovných poradách, na zasadnutiach pedagogickej rady a metodických orgánov. Učiteľom boli aktuálne a konkrétne informácie sprístupnené v primeranom rozsahu a racionálnym spôsobom vo viacerých školách formou prednášok, besied, školení¹, aktívnej výmeny názorov a skúseností. V ZŠ v Žilinskom kraji organizovali pre pedagogických zamestnancov vzdelávanie spojené s pracovnou dielňou na tému Ako predchádzať šikanovaniu na školách, v ďalších výcvikové programy: Komunikácia a riešenie konfliktných situácií, Sebapoznanie a riešenie stresových situácií, tiež tréning na predchádzanie a zvládanie agresivity, sebapoznanie a riešenie konfliktov. Prínosom boli konkrétne projekty: Zvládanie agresivity; Kooperatívne riešenie problémov; Práca na sociálnych zručnostiach žiakov i absolvovanie kurzu Rešpektovať a byť rešpektovaný. Vyučujúci prejavili záujem o pravidelné stretávanie sa v Klube moderného učiteľa, využívali vo svojej práci odborné publikácie, časopis Prevencia, k dispozícii mali tiež doplnkové učebné texty a naučné DVD.

Negatívom bolo zistenie, že takmer polovica kontrolovaných subjektov vzdelávanie pedagogických zamestnancov zamerané na získanie potrebných informácií a spôsobilostí

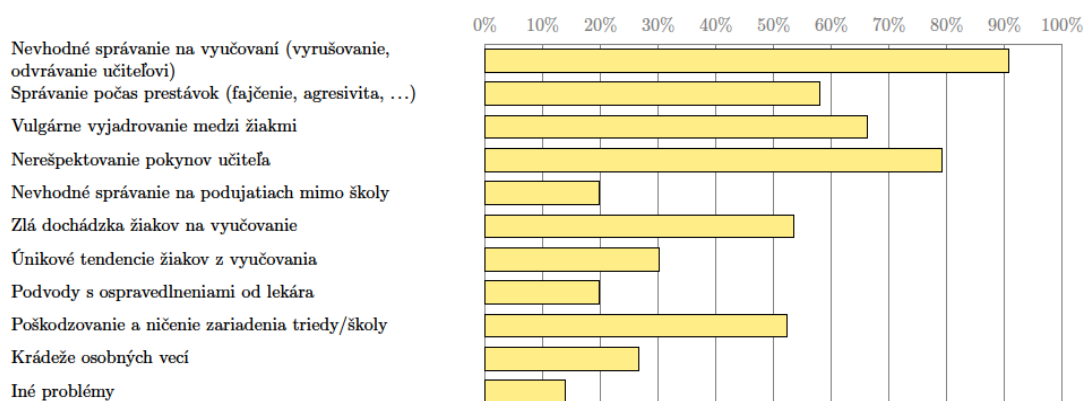
¹ Ako zvládať problematiku správania žiakov v škole; Ostrakizmus a skryté formy šikanovania na škole - organizoval Diecézny školský úrad v Žiline; Ako zvládnuť vývinové poruchy učenia a správania sa v školskej praxi; Šikanovanie a agresivita v školách; Bezpečné používanie internetu

k realizácii preventívnej činnosti neorganizovala. Z dôvodu nízkeho počtu zamestnancov sa zväčša nezúčastňovali podujatí usporiadaných vzdelávacími inštitúciami neploorganizované školy, avšak svoje poznatky si rozširovali individuálnym štúdiom dostupných materiálov a vyhľadávaním informácií z odporúčaných webových stránok.

V snahe predchádzať šikanovaniu väčšina škôl (takmer 70 %) využila možnosť **zapojiť do prevencie aj rodičov**. V rámci plenárnych zasadnutí alebo triednych aktívov im poskytli prostredníctvom koordinátorov prevencie, výchovných poradcov a kompetentných odborníkov základné informácie o podstate i prejavoch šikanovania a o ich negatívnych dôsledkoch pre zdravý vývoj dieťaťa zväčša formou prednášok², ojedinele i prostredníctvom informačných letáčikov. Pozornosť venovali spôsobom preventívneho pôsobenia zo strany rodičov i návrhom na riešenie problematickeho správania. Podľa vyjadrenia riaditeľov bola **spolupráca s rodičmi** pri riešení negatívnych prejavov prevažne dobrá, spolupodieľali sa na minimalizovaní opakovaného antisociálneho správania jednotlivcov. Sťaženú situáciu mali tie, v ktorých sa prejavil nezáujem zákonných zástupcov o dianie v škole ako i neúčast' na rodičovských stretnutiach (rodičia rómskych detí). V takýchto prípadoch riešili výchovné problémy žiakov zväčša individuálne, predvolaním rodičov do školy.

V snahe nezanedbávať, ale operatívne **riešiť výchovné problémy** boli tieto v nemalej miere obsahom zasadnutí pedagogických rád. Najčastejšie sa zaoberali priestupkami nevhodného správania na vyučovaní, medzi ktorými okrem vyrušovania bolo výrazne zastúpené nerešpektovanie pokynov učiteľa, vulgárne vyjadrovanie medzi žiakmi.

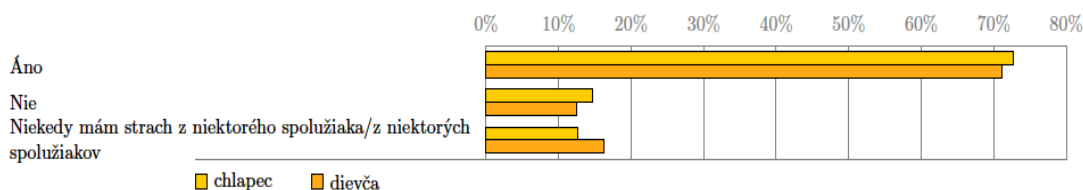
Graf č.4 Riešenie výchovných problémov žiakov na zasadnutiach pedagogickej rady

Z rozhovorov, z dotazníkov a z kontroly dokumentácie vyplynulo, že pedagógovia si uvedomovali nespochybniteľné pozitíva prevencie negatívnych javov. Preto sa ju snažili včleniť nielen do celého výchovno-vzdelávacieho procesu školy, ale zabezpečiť jej akceptovanie všetkými segmentmi podieľajúcimi sa na výchove. Napriek množstvu krokov, ktoré kontrolované subjekty podnikli na vytvorenie bezpečného školského prostredia, niektorí riaditelia v rozhovore uviedli, že realizovaná prevencia nebola dostatočne účinná. Tento poznatok podporili odpovede viacerých žiakov. Až 13,5 % žiakov sa necítilo v škole bezpečne, pričom pocit bezpečia bol u chlapcov o niečo vyšší (14,7 %) ako u dievčat (12,5 %). Strach z niektorého spolužiaka malo viac dievčat (16,2 %) ako chlapcov (12,7 %).

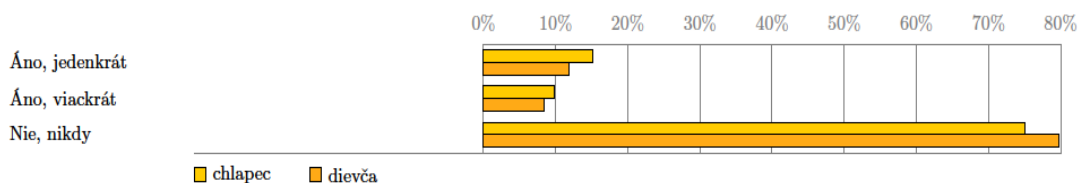
² Internetové šikanovanie; Skryté formy šikanovania, Stop šikanovaniu, Eliminácia delikvencie, kriminality detí a mládeže a rizikového správania

Graf č.5 Cítiš sa v škole bezpečne (nikto ti neublíži)?

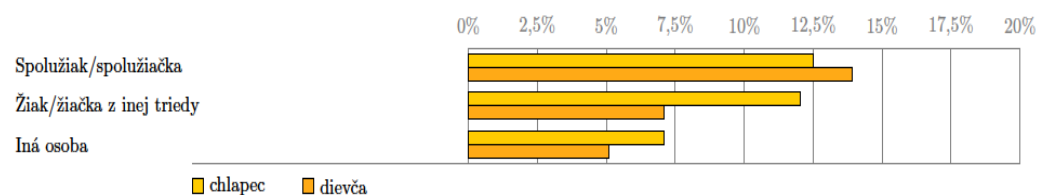

Osobnú negatívnu skúsenosť so šikanovaním priznala štvrtina chlapcov a 20 % dievčat, pričom na ohrozovaní mali vyššiu účasť u dievčat ako u chlapcov spolužiaci. Žiaci z inej triedy vystupovali agresívnejšie voči chlapcom.

Graf č.6 Bol/a si v škole šikanovaný/á?

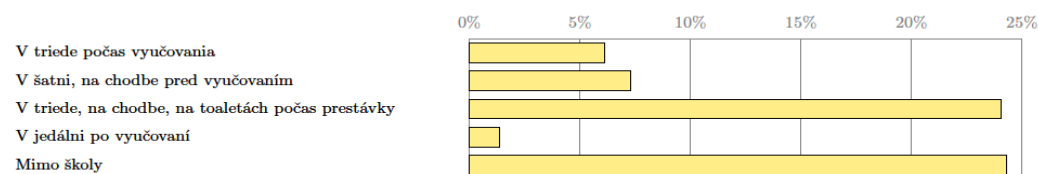

Graf č.7 Kto ťa šikanoval?

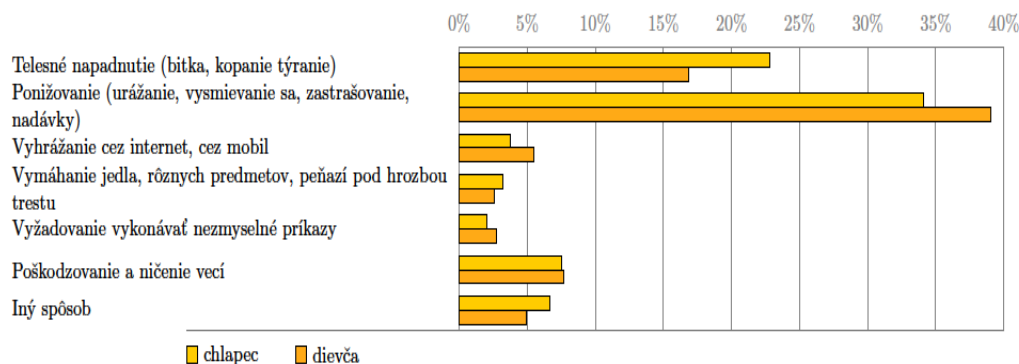
Svedkom šikanovania niekoho iného bolo 43 % žiakov. Svoj podiel na ubližovaní spolužiakovi priznalo vyše 26 % opýtaných, z toho v prevahe boli chlapci. So šikanovaním sa žiaci najviac stretávali počas prestávok, približne v rovnakej miere i mimo školských priestorov.

Graf č.8 Miesto výskytu šikanovania

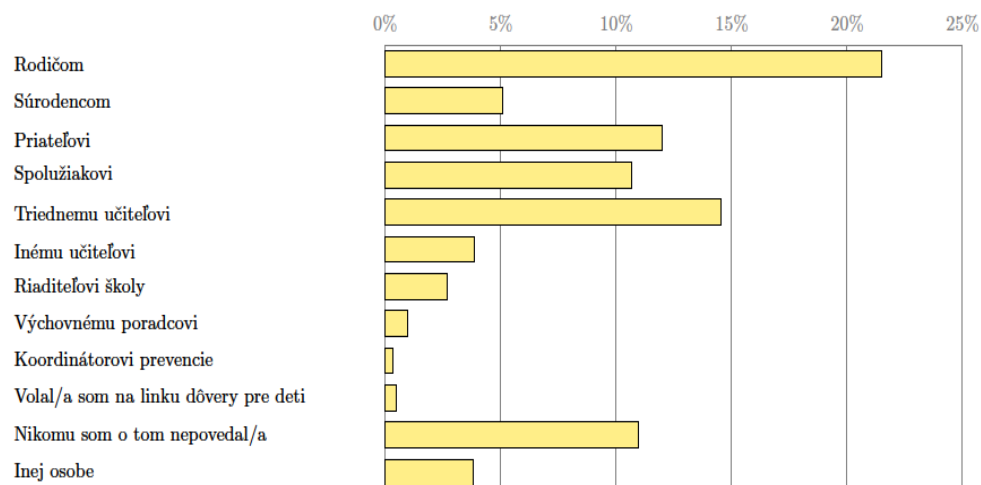
Z odpovedí žiakov bolo zrejmé, že šikanovanie sa oveľa častejšie uskutočňovalo verbálnou, menej fyzickou formou. V negatívnych prejavoch prevládali podľa dievčat rôzne spôsoby ponižovania, na rozdiel od fyzických útokov, ktoré boli zreteľnejšie medzi chlapcami. Podobnú frekvenciu spôsobov šikanovania, ktoré riešili v školách, uviedli aj riaditelia škôl.

Graf č. 9 Akým spôsobom ubližovali tebe alebo tvojmu spolužiakovi?

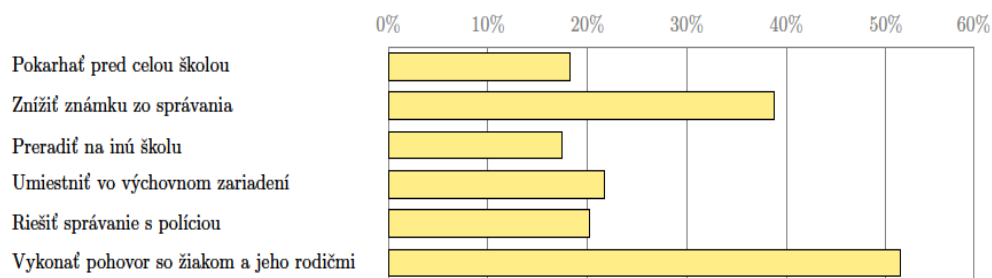
Za naj dôveryhodnejších pri oznámení výskytu agresívneho správania žiaci označili svojich rodičov, v menšej miere triednych učiteľov, približne rovnako veľkú skupinu tvorili priatelia a spolužiaci. Na výchovného poradcu sa spoľahlo 1 % žiakov, iba v malom zastúpení vyhľadali koordinátora prevencie i napriek tomu, že bol ustanovený v 83 školách. Negatívne vyznieva skutočnosť, že mnohí respondenti o probléme nepovedali nikomu.

Graf č. 10 Ak si bol/a šikanovaný/á alebo si bol/a svedkom šikanovania, komu si o tom povedal/a?

V prípade odhalenia náznakov agresívneho správania alebo šikanovania školy kontaktovali rodičov agresora, vykonali individuálny pohovor s aktérom, sprostredkovali odbornú pomoc, výraznejšie priestupky riešili v spolupráci s políciou. Počas rozhovoru s rodičmi dbali pedagogickí zamestnanci na taktný prístup a najmä na zachovanie dôvernosti informácií. Zo strany žiakov bola preferovaná ako najúčinnejšia forma opatrenia po zistení problematického správania žiaka pohovor s ním a jeho rodičmi. Viacerí boli zástancami radikálnejšieho postupu - zníženie známky zo správania, umiestnenie vo výchovnom zariadení.

Graf č. 11 Žiakmi navrhované opatrenia voči agresorovi

Iné zistenia

V 7 plnoorganizovaných ZŠ v Prešovskom kraji tvorili zo vzorky 270 žiakov, ktorým bol zadaný dotazník, väčšinu (55,34 %) rómski žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia. Pri administrácii dotazníka, hlavne v 5. ročníku, bolo potrebné zo strany školského inšpektora vysvetliť zadanie (text) jednotlivých otázok. Bariérami pre žiakov boli vysoký vplyv rómskeho nárečového prostredia, nízka úroveň čítania s porozumením a následné nepochopenie obsahu niektorých otázok.

Záver

V činnosti škôl mala významné zastúpenie pozornosť venovaná vytváraniu bezpečného školského prostredia. Problematiku bezpečnosti zapracovali do pedagogickej a ďalšej dokumentácie, konkrétne podmienky na zabezpečenie ochrany žiakov a spôsoby eliminovania výskytu nežiaducich javov podrobnejšie vymedzovali školské poriadky. Nedostatky v nich sa týkali neakceptovania náležitostí stanovených platnými právnymi predpismi, v niektorých boli zväčša iba čiastočne zakomponované návrhy a pripomienky členov ŽŠR, či ostatných žiakov. Formovanie ich osobnosti a prevenciu pred negatívnymi vplyvmi prostredia školy realizovali na vyučovacích i triednických hodinách, prostredníctvom vhodných aktivít, preventívnych adaptačných i výchovných programov realizovaných CPPPaP a občianskymi združeniami. Nie všetkým subjektom sa podarilo zapojiť do organizovaných podujatí väčšinu žiakov, čo potvrdili odpovede v zadávanom dotazníku. Dôležitú úlohu pri aktívnom predchádzaní sociálno-patologickým javom zohrali ustanovení koordinátori prevencie, ktorí úzko spolupracovali so všetkými zainteresovanými osobami. Nepriaznivým zistením bola skutočnosť, že v prípade odhalenia výskytu agresívneho správania sa s koordinátorom kontaktovalo málo žiakov. Školy monitorovali situáciu väčšinou anonymným prieskumom, avšak niekde chýbala jej analýza a v prípade potreby prijatie príslušných opatrení. Správanie žiakov si všímali dôsledným pedagogickým dozorom v škole a na mimoškolských podujatiach, rozhovormi na triednických hodinách alebo v užšej komunite. Zodpovednosť v prístupe jednotlivých subjektov bola kvalitatívne rozdielna, pretože značná časť nezabezpečila vzdelávanie pedagogických zamestnancov v oblasti preventívnych aktivít. Efektivitu informovanosti rodičov znižovala ich nižšia účasť na triednych aktívoch, v mnohých prípadoch nezáujem o sledovaný jav.

Školy si uvedomili, že podceňovanie šikanovania, jeho prevencie a riešenia môže mať nepriaznivý dopad na celkové dianie v škole, preto vo svojej práci kládli dôraz na bezpečné školské prostredie a snažili sa zapájať do preventívneho pôsobenia všetky zložky participujúce na výchove a vzdelávaní žiakov.

Výrazne pozitívne zistenia

- operatívne riešenie zistených prejavov negatívneho správania sa žiakov
- spolupráca koordinátora prevencie s vedením školy a triednymi učiteľmi
- využívanie kontaktov s odbornými zamestnancami CPPP a P v oblasti problematiky šikanovania

Oblasti vyžadujúce zlepšenie

- zosúladienie obsahu školského poriadku s príslušnými právnymi predpismi
- ustanovenie ŽSR v plnoorganizovaných školách
- zabezpečenie vzdelávania pedagogických zamestnancov v oblasti preventívnych aktivít

Opatrenia na odstránenie zistených nedostatkov

Na základe inšpekčných zistení podľa závažnosti nedostatkov a porušení všeobecne záväzných právnych a rezortných predpisov Štátna školská inšpekcia uplatnila odporúčania, uložila opatrenia, alebo riaditeľom kontrolovaných subjektov uložila prijať opatrenia s cieľom dôslednejšie pristupovať k úprave podmienok na zaistenie bezpečnosti školského prostredia a k uskutočňovaniu systematickej preventívnej činnosti v oblasti spoločensky nepriaznivých javov.

Odporúčania a podnety

Riaditeľom škôl

- odstrániť formálnosť v školských stratégiách, zakomponovať do nich zmysluplné reálne aktivity, ktoré budú pozitívne vplyvať na formovanie odmietavých postojov žiakov k šikanovaniu
- zabezpečiť analyzovanie pravidelného monitorovania správania sa žiakov zameraného na prevenciu a odhaľovanie negatívnych javov
- zintenzívniť súčinnosť vedenia školy, výchovného poradcu, koordinátora prevencie, metodických orgánov a ŠKD s cieľom preventívneho výchovného pôsobenia
- získavať dôveru žiakov pri odhaľovaní a riešení šikanovania v školskom prostredí
- ustanoviť žiacku školskú radu v plnoorganizovaných školách
- zapojiť žiacku školskú radu do tvorby školského poriadku, do prevencie výchovných problémov a v prípade výskytu do procesu ich riešenia
- pokračovať v rámci preventívnej činnosti v spolupráci s rodičmi, CPPP a inými poradenskými inštitúciami
- venovať pozornosť organizovaniu vhodných preventívnych vzdelávacích aktivít pre pedagogických zamestnancov

Metodicko-pedagogickému centru

- orientovať vzdelávanie pedagogických zamestnancov na využívanie zážitkových metód a foriem práce pri prevencii i riešení konkrétnych prípadov šikanovania

Ministerstvu školstva, vedy, výskumu a športu SR

- aktualizovať Metodické usmernenie MŠ SR č.7/2006-R k prevencii a riešeniu šikanovania žiakov v školách a školských zariadeniach doplnením Čl. 3 bod 5 o text: zabezpečovať pravidelný monitoring zameraný na prevenciu a odhaľovanie negatívnych prejavov v správaní žiakov, situáciu vyhodnocovať a prijímať potrebné opatrenia